

Sjubotn, Fjell, mai 1945.
Foto: Per A. Antonsen

Jeg glemmer aldri fangeleiren på Fjell

AV ANATOLIJ SADYREV

Anatolij Sadyrevs fortelling om Sergej Ivanovitsj Komovs (1916–89) opplevelser under krigen og som krigsfange i Fjelleiren er hentet fra en utgave av bladet Sovjetnytt, utgitt av den sovjetiske ambassaden i Norge i 1985.

Det internasjonale vennskapshuset under møtet mellom sovjetiske og norske krigsveteraner og fanger fra konsentrasjonsleirene, ble jeg kjent med veteranen Sergej Komov. Hans skjebne fanget min interesse. Nå går han allerede i sitt åttiende år, og han kan ikke akkurat skryte av en god helse; skader og andre alvorlige lidelser plager ham. Imidlertid halter han avgarde hver morgen ved hjelp av stokken sin til klubben i nærheten og hjelper til med administrativt arbeid.

- Å være opptatt av noe gjør livet lysere, forklarer veteranen.

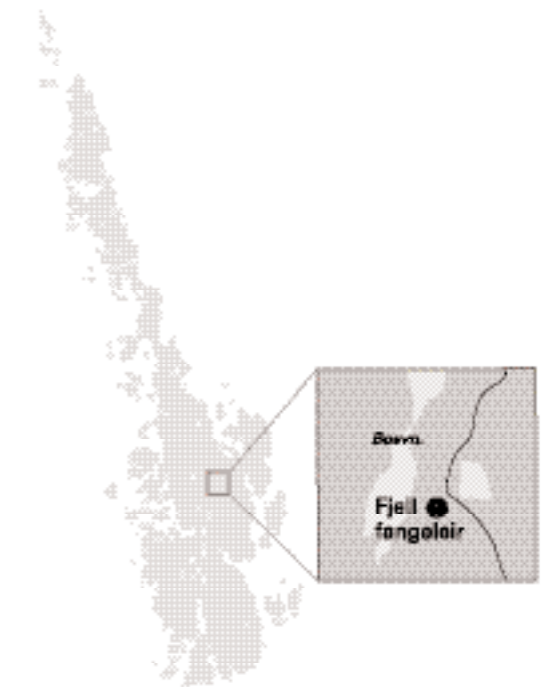
I den lille leiligheten hans i denne maleriske delen av Moskva går vi gjennom fotografier, brev, kort og avisutklipp og studerer forsiktig gjenstandene som er bevarte fra tiden i konsentrasjonsleirene.

- Vet De hvor jeg var de første dagene av krigen, sier han med et smil ... Jeg arbeidet i Berlin. Ja, i det fascistiske Tysklands hovedstad som oversetter og referent ved konsulatavdelingen under den sovjetiske ambassaden. Instituttet sendte med dit allerede etter tredjeårskurset i 1939. Natt til 22. juni 1941 ringte plutselig telefonen hos oss og en ukjent stemme sa: - I natt klokken tre begynner det. Det var den amerikanske ambassaden som ringte. Hva som skulle skje, forstod vi fordi krigsrykter allerede hadde florert en stund.

Allerede i juni ble vi sendt med den svenske ambassaden som mellomledd med tog gjennom Tyrkia til Sovjetunionen. Straks etter dro jeg avgarde til fronten, og i mai ble vi omringet utenfor Kharkov. Jeg ble såret, tatt til fange i bevisstløs tilstand og rakk såvidt å komme til meg selv før fangelivets redsler begynte. Først i Polen og siden i Preussen. Fra den siste leiren har jeg tatt vare på leirnummeret 29137 i svart snor.

Slaveskipet «Donau»

Fra Hamburg til Bergen ble vi sendt ombord på Donau. Her var det omlag tre tusen krigsfanger i «lasta». De

matet oss en gang i døgnet med noe skvip laget på kålrot. Syk og svak som jeg var, var det så vidt jeg holdt ut slingringa ombord – hele tida lå jeg og kunne ikke en gang løfte hodet. Dette helvete vil jeg huske hele livet. I Bergen begynte de å sende oss til ulike konsentrasjonsleirer.

Noen mil måtte tilbakelegges til fots. Langs veien møtte vi nordmenn som løftet en knyttet neve til hilsen og sa: - Rød front! Slik satte de mot i oss. Først tenkte jeg ved meg selv at jeg kanskje kunne overleve.

Den første leiren i Norge var Fure, så vidt jeg kan huske, ikke så langt fra Bergen. Brakka stod i myrterreng og rommet omlag 250 til 300 mennesker. Piggtrådgjerdet gikk to ganger rundt og soldater med schäferhunder holdt vakt. Arbeidet var hardt og vi fikk nesten ingen mat. Jeg skjulte mine tyskkunnskaper. Men hjalp fanger som trengte å få forbindinger hos nordmannen Andreassen og han skjønte ikke russisk. Hos Andreassen kunne vi bytte ting vi laget for oss selv i leiren som leker, sigarettetu og sigarettmunnstykker mot matvarer.

- I leiren spredte vi ulovlige nyheter om situasjonen ved fronten - noe som ellers ble strengt straffet. De kameratene som ble kommandert ut av leiren for å arbeide, fikk tak i norske aviser, viklet dem rundt beina

og på denne måten fikk vi de inn i leiren. Jeg leste dem og lot nyhetene gå videre til de andre kameratene. Med hjelp av legen prøvde vi å få så mange syke fanger som mulig fritatt fra arbeidet på forsvarsanleggene.

Det hadde kommet den tyske kommandanten for øre at jeg kunne tysk, og han ble så forbanna at han slo meg i gulvet og sparket løs med jernbeslåtte støvler.

Fra da av har jeg stadig vondt i nyrene. En dag tok han meg sammen med noen andre fanger ned til stranda. Vel, nå er siste time kommet, lynte det gjennom hodet mitt. De jaget oss ut på en lekter som ble tauet langsomt ut i bukta. Stående i vann til knærne fløt vi avgårde i tre dager. Mange ville omkommet uten hjelp fra nordmennene. Når de fascistiske vaktene gikk for å hvile i kahytta, kom nordmenn ubemerket bort på slepebåten for å gi oss litt å spise og ombord på lekteren kom det flytende en del store tørrfisker.

Komovs ID-merke. Merket kunne knekkes om fangen døde, hvorpå den ene delen ble sendt til Berlin for registrering. STALAG betyr «Stamm-lager», der fangen fikk sin identitetsbrikke og nummer. Videre er ID-merket stemplet 2H, som står for Stettin (Szczecin) i det nåværende Polen.

Til Fjell-leiren

Slik kom jeg ut til Fjell straffeleir, og her var arbeidet også umenneskelig hardt. Her ble vi dessuten gitt mat på en stygg måte. Vaktene satte igjen matrester på festningsverkene for at fangene skulle kaste seg over dem. Dette ga fascistene underholdning, de lo og av og til skjøt de en og annen ulykkelig stakkar ...

- Men verden viste seg å ikke være uten medmenneskelighet på Fjell. Nordmenn er medfølende mennesker, og de ga oss alt de kunne: matvarer, tobakk eller varme

klær. Blant vaktene i leiren var det tsjekkere og polakker. De syntes synd på oss og gjorde det mulig for nordmennene å overlevere pakker. Den som særlig har gjort seg fortjent til en takk for den hjelpen hun ga, er Elisabeth Eikeland. Mannen hennes befant seg i konsentrasjonsleir i Tyskland for å ha vært med iden norske motstandsbevegelsen. Denne fine og gode kvinnen var ikke alene, men hadde alltid hjelp av datteren Bergljot som gikk på skolen. I skjulet hjemme holdt de gjemt krigsfangen Ivan Demin og sønnen Håkon bar mat til ham ... *

Denne Ivan Demin var det som introduserte meg til Elisabeth Eikeland. Han bor også i Moskva nå. Jeg mener at det som familien Eikeland gjorde var helt avgjørende fordi i de site månedene før det fascistiske riket kapitulerte, kuttet leiradministrasjonen ut matrasjonene til fangene, og situasjonen vår ble katastrofal. Elisabeth kom oss til unnsetning: hun appellerte til lokalbefolkningen om å hjelpe oss. Hun reiste også til Bergen. Med fem kofferter fisk, kjøtt, brød og varme klær reiste også

Marie Østrem fra Os. En annen som kom var doktor Arnljot Gjelstein. Han ga de syke eineavkok for å prøve å forhindre skjørbuk, og hjalp oss også når vaktene utførte tjenesten sin. Aldri skal jeg glemme 17. mai. På denne grå og overskyete dagen holdt Gjelstein en tale på kirkegården hvor kameratene våre var begravd.

Etter å ha kommet tilbake til Moskva, begynte jeg nesten med en gang å arbeide som lærer. Naturligvis var

det kontroll. På den tiden fikk de som kom tilbake fra fangenskap en kjølig mottakelse. Det forekom selvfølgelig både feil og ufortjent lidelse.

Gjensyn i Moskva

Mange år gikk etter denne vanskelige tiden. Plutselig i 1957, på en ungdomsfestival i Moskva, traff jeg Gjelstein. For et rørende gjensyn: jeg har bevart et fotografi av Elisabeth som det kjæreste eie og som ble gitt til meg den gangen sammen med et utvalg postkort Min kjære russiske mor og jeg skrev med hverandre. Og selv om hun ikke lenger er i live nå, vil jeg alltid huske henne og andre norske patrioter som rakte oss en broderhånd i de vonde krigsårene. ●

Kirketjener Michael Stokke (f. 1966) fra Åsane har funnet og tilrettelagt denne artikkelen. Han arbeider nå med en bok om alle sovjetiske krigsfanger i Hordaland og Sogn og Fjordane, og ønsker å få mer informasjon om disse fangene. Se www.krigsfanger.cjb.net

* Bergljot Møvik, datter til Elisabeth Eikeland mener at det ikke ble gjemt en fange i skjulet hos dem, men at de ga Ivan Demin mat, som han ga videre til leiren. Han formidlet også beskjeder mellom Eikeland og lederen i undergrunnsorganisasjonen blant fangene.

Sergej Ivanovitsj Komov og fru Lydia Komova med datter.

Foto: Privat

